

NEFORMALNO OBRAZOVANJE I INFORMALNO UČENJE ODRASLIH

Zbornik radova 4. međunarodne konferencije
Neformalno obrazovanje i informalno učenje odraslih
održane u Šibeniku 29.-31.5.2009.

NON-FORMAL ADULT EDUCATION AND INFORMAL ADULT LEARNING

Book of Proceedings of the International Conference
(Šibenik, 29-31 May, 2009)

Uredili / Edited by: Milan Matijević i Tihomir Žiljak

Hrvatsko andragoško društvo
2009.

Nakladnik / Published by: Hrvatsko andragoško društvo,
Ulica grada Vukovara 68, Zagreb

Recenzenti / Reviewers:

Prof.dr.sc. Šefika Alibabić, Beograd, Srbija
Prof. dr.sc. Sonja Kump, Ljubljana, Slovenija
Prof. dr.sc. Zoran Velkovski, Skoplje, Makedonija

Pokrovitelj međunarodne konferencija / Under the sponsorship:
Vlada Republike Hrvatske

Za nakladnika: Jakov Bevanda

Prijevod uvoda na engleski: Gordana Radonić

Naklada: 300 primjeraka

Zbornik je tiskan u suradnji s Agencijom za obrazovanje odraslih

Grafičko oblikovanje i tisak:
URIHO - Tisak, Zagreb

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 725458

ISBN 978-953-98811-3-7

SADRŽAJ/CONTENTS

Milan Matijević i Tihomir Žiljak	8
Uvod	
Introduction	
1. NEFORMALNO OBRAZOVANJE I INFORMALNO UČENJE: VAŽNOST PROMJENA SUSTAVA OBRAZOVANJA ODRASLIH I OBRAZOVNIH REFORMI	
NON-FORMAL EDUCATION AND INFORMAL LEARNING: THE IMPORTANCE OF EDUCATIONAL SYSTEM CHANGES AND EDUCATIONAL REFORMS	
Janko Muršak	15
Obrazovanje odraslih u Sloveniji između zahtjeva Europske unije, te mogućnosti i stvarnosti	
ADULT EDUCATION IN SLOVENIA BETWEEN THE RECOMMENDATION OF THE EUROPEAN UNION, THE POSSIBILITIES AND THE REALITY	
Viola Tamášová	27
THE CONCEPTION OF FORMAL, NON-FORMAL AND INFORMAL EDUCATION IN SLOVAKIA	
Koncept formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja u Slovačkoj	
Marina Crnčić, Sokol i Ivana Kostanjčar Suljada	35
Vrednovanje neformalnog i informalnog učenja – troškovi, koristi, teškoće, iskustva	
EVALUATION OF NON-FORMAL AND INFORMAL LEARNING- EXPENSES, BENEFITS, DIFFICULTIES, EXPERIENCES	
Jasminka Ledić i Bojana Čulum	45
Koncepcije građanina i građanske kompetencije – implikacije za obrazovne programe	
CITIZENSHIP CONCEPTIONS AND COMPETENCES - IMPLICATIONS FOR EDUCATION PROGRAMS	

2. ISKUSTVA I PROBLEMI U PRIMJENI PROGRAMA NEFORMALNOG OBRAZOVANJA
EXPERIENCES AND ISSUES IN THE IMPLEMENTATION OF NON-FORMAL EDUCATIONAL PROGRAMS

Niko Tunjić

59

Formalno i neformalno cjeloživotno obrazovanje
- imperativ učinkovitosti odgoja u novoj Europi
FORMAL AND INFORMAL PERMANENT EDUCATION
– THE IMPERATIVE OF THE EFFICACY OF EDUCATION
AND UPBRINGING IN NEW EUROPE

Efka Heder, Mirko Smoljić i Vitimir Tafra

73

Nužnost implementacije poduzetničkih kompetencija
u kurikulum neformalnog obrazovanja
THE NECESSITY OF IMPLEMENTATION OF ENTREPRENEURIAL
COMPETENCES IN TO THE CURRICULUM
OF NON-FORMAL EDUCATION

Vitimir Begović, Dragan Stanković i Zdravko Tkalec

83

Strategije učenja i poučavanja za razvoj poduzetničke kompetencije
u neformalnom obrazovanju
TEACHING AND LEARNING STRATEGIES FOR DEVELOPMENT
OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCIES IN NON-FORMAL
EDUCATION

Irena Kiss

95

Uvjetovanost obrazovne spremnosti i zapošljivosti
CONDITION OF EDUCATIONAL PREPAREDNESS
AND ABILITY TO FINDING A JOB

Anita Klapan, Branko Rafajac i Nena Rončević

107

Stavovi studenata preddiplomskog studija pedagogije Sveučilišta
u Rijeci spram cjeloživotnog učenja
PEDAGOGY STUDENTS AT UNIVERSITY OF RIJEKA
ATTITUDES TOWARDS LIFELONG LEARNING

Nada Kačavenda Radić i Iva Radić

121

Edukatori odraslih u dokolici – turistički vodič kao primjer
LEISURE EDUCATORS OF ADULTS
- TOURIST GUIDE AS AN EXAMPLE

Amina Isanović
Lingvodidaktički problemi komunikacijskog pristupa u nastavi stranih jezika za odrasle
LINGUODIDACTIC ISSUES IN COMMUNICATIVE APPROACH TO FOREIGN LANGUAGE TEACHING FOR ADULTS 137

Urška Gruden
(Ne)formalno obrazovanje nastavnika na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani
NON)FORMAL EDUCATION OF TEACHERS AT FACULTY OF ARTS OF UNIVERSITY OF LJUBLJANA 151

Sandra Bjelan
Neformalno i informalno obrazovanje u funkciji jačanja kompetencija baletnih nastavnika
NONFORMAL AND INFORMAL EDUCATION IN FUNCTION OF STRENGTHENING BALLET TEACHERS COMPETENCIES 163

Lejla Kafedžić i Snježana Šušnjara
Primjena multimedijalnog materijala (modula) u stručnom usavršavanju nastavnika u oblasti inkluzivnog obrazovanja – neformalno obrazovanje
IMPLEMENTATION OF MULTIMEDIAL MATERIALS (MODULES) IN PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS RELATED TO INCLUSIVE EDUCATION: NONFORMAL EDUCATION 173

Božidar Kovačić, Patrizia Poščić i Mile Pavlić
TEACHER AS A MODERATOR IN THE PROCESS OF E-LEARNING 185
Nastavnik moderator u procesu učenja na daljinu

Dragutin Funda
Neformalni oblici obrazovanja za kvalitetu
NON-FORMAL EDUCATIONAL FORMS FOR QUALITY ASSURANCE 197

3. INFORMALNO UČENJE ODRASLIH: STANJE I MOGUĆNOSTI THE STATE AND OPPORTUNITIES OF INFORMAL ADULT LEARNING

Milan Matijević
Informalno učenje odraslih u novom (multi)medijskom okruženju
INFORMAL ADULT LEARNING IN THE NEW (MULTI)MEDIA ENVIRONMENT 209

Mirjana Mavrak

Informalno učenje u teškim okolnostima – roditelji kao pomagači u slučaju brige za djecu sa kroničnim oboljenjem ili nedostacima

INFORMAL LEARNING IN DIFFICULT CIRCUMSTANCES

217

– PARENTS AS HELPERS IN CASE OF CHILD CHRONIC ILLNESS OR DISABILITY

Sanja Crnković, Anamarija Budiselić Bistrović i Ivan Pogarčić

Informacijsko komunikacijske tehnologije (ICT) i treća životna dob

229

THE INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY (ICT) AND SENIOR CITIZENS

Tihomir Žiljak

Kako uče oni koji stvaraju obrazovnu politiku?

237

HOW DO EDUCATIONAL POLICY MAKERS LEARN?

4. ISKUSTVA DOBRE PRAKSE

EXPERIENCES OF THE BEST PRACTICE

Jure Brižić, Predrag Čudina i Ana Globočnik Žunac

Osobnost branda i njegov utjecaj na percepciju usluge

Pučkog otvorenog učilišta Zagreb

BRAND PERSONALITY AND ITS IMPACT ON PERCEPTION

251

OF PUBLIC OPEN UNIVERSITY ZAGREB SERVICES

Dijana Machala i Aleksandra Horvat

Nacionalni program izobrazbe knjižničara temeljen na ishodima učenja: prema priznavanju neformalnog obrazovanja knjižničara

259

NATIONAL PROGRAM FOR FURTHER PROFESSIONAL EDUCATION

OF LIBRARIANS BASED ON THE LEARNING OUTCOMES:

TOWARDS THE RECOGNITION OF NON-FORMAL EDUCATION

OF LIBRARIANS

Ana Bubalo i Zoran Vlašić

Pučko otvoreno učilište Zagreb – primjer primjene marketinške koncepcije u cjeloživotnom obrazovanju u Hrvatskoj

271

PUBLIC OPEN UNIVERSITY ZAGREB- APPLICATION OF MARKETING CONCEPT IN LIFE-LONG LEARNING IN CROATIA

Zoran Vlašić, Olivera Jurković Majić i Snježana Zbukvić Ožbolt Implementacija netradicionalnih strategija poučavanja u obrazovanju odraslih sa stajališta pružatelja i korisnika obrazovne usluge IMPLEMENTATION OF NON-TRADITIONAL TEACHING STRATEGIES IN ADULT EDUCATION FROM THE VIEWPOINT OF EDUCATION PROVIDERS AND USERS	259
Dragana Kupres i Branka Vuk Koračak Nastavne strategije u obrazovanju odraslih: Iskustva E-learning akademije INSTRUCTIONAL STRATEGIES IN ADULT EDUCATION: E-LEARNING ACADEMY EXPERIENCES	297
Arlin Gobo Cjeloživotno učenje u funkciji povećanja zapošljivosti nezaposlenih osoba LIFELONG LEARNING WITH THE VIEW OF INCREASING EMPLOYMENT PROSPECTS	309
Ljiljana Skendrović, Marina Gregurić i Ivana Sertić Znanja i vještine koje omogućuju trajnu zapošljivost KNOWLEDGE AND SKILLS THAT ENABLE PERMANENT EMPLOYABILITY	329
Mira Grčić Sustavni pristup osposobljavanju za radno mjesto SYSTEMATIC APPROACH TO COMPANY-SPONSORED EDUCATION	337
Brigita Klobučar Neka pitanja u vezi priznavanja stručnih kvalifikacija stečenih u inozemstvu za regulirane profesije SOME QUESTIONS REGARDING THE RECOGNITION OF PROFESSIONAL QUALIFICATIONS ACQUIRED ABROAD FOR REGULATED PROFESSIONS ADOVA	349

Uvod

Hrvatsko andragoško društvo od 2002. godine svake druge godine organizira međunarodnu konferenciju o obrazovanju odraslih. To je jedno od rijetkih mjesta na kojem se hrvatski andragozi redovito susreću sa svojim domaćim i stranim kolegama, afirmirajući ovo važno obrazovno područje. Na ovim konferencijama se predstavljaju nova znanstvena postignuća u području obrazovanja odraslih, raspravlja se o aktualnim trendovima u obrazovanju odraslih, a to je ujedno i mjesto poticajnih susreta domaćih znanstvenika s kolegama iz susjednih i drugih europskih zemalja. Prije ove su održane tri konferencije nakon kojih su tiskani zbornici s izlaganjima sudionika. Tema prve konferencije 2002. godine je bila Obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje. Druga konferencija održana je 2004. godine i njezina tema je bila Obrazovanje odraslih- ključ za XXI. stoljeće. Treća konferencija održana je 2007. godine s temom Obrazovanje odraslih za ekonomiju znanja

Konferencija 2009. godine bila je posvećena problemu neformalnog obrazovanja i informalnog učenja odraslih. Afirmiranjem cjeloživotnog učenja kao dominantnog obrazovnog diskursa, neformalno i informalno učenje dobivaju na važnosti. Potrebno je bilo ponovno propitati njihove andragoške specifičnosti i mogućnosti u ispunjavanju različitih obrazovnih ciljeva. Konferencija je pružila mogućnost da se predstave dosadašnji istraživački rezultati na ovom području, otvore nova teorijska pitanja i ponude nove mogućnosti andragoškog rada.

Konferencije je održana u Šibeniku u suradnji s Agencijom za obrazovanje odraslih i pod pokroviteljstvom Vlade Republike Hrvatske. U radu Konferencije je sudjelovalo 96 sudionika iz Slovenije, Bosne i Hercegovine, Njemačke, Crne Gore, Slovačke i Hrvatske. Osim predstavnika fakulteta i obrazovnih ustanova, sudjelovali su predstavnici Vlade Republike Hrvatske, Agencije za obrazovanje odraslih, Regionalnog vijeća za suradnju (bivši Pakt o stabilnosti), predstavnici lokalnih vlasti i medija.

Konferencija je bila podijeljena na četiri tematska dijela. Prvi dio je bio posvećen važnosti neformalnog i informalnog učenja u promjenama sustava obrazovanja odraslih i obrazovnim reformama. U ovom dijelu su predstavljena domaća i strana iskustva u korištenju i reguliranju neformalnog obrazovanja odraslih (Wolfgang Müller-Comichau, Alenka Buntić Rogić, Mile Dželalija, Sonja Kovačević, Marina Tatalović, Bojana Čulum i Jasminka Ledić, Viola Tamášová, Janko Muršak, Marina Crnčić Sokol, Ivana Kostanjčar Suljada).

Druga skupina izlaganja je predstavila iskustva i probleme u primjeni programa neformalnog obrazovanja. U ovoj skupini su predstavljena istraživanja o odnosu studenata i nastavnika prema neformalnom obrazovanju kao i različiti oblici korištenja neformalnog obrazovanja u visokoškolskoj nastavi (Urška Gruden, Anita Klapan, Branko Rafajac, Nena Rončević, Amina Isanović, Sandra Bjelan, Lejla Kafedžić, Snježana Šuš-

njara, Božidar Kovačić, Patrizia Pošćić, Mile Pavlić, Nada Kačavenda Radić, Iva Radić). Druga važna tema u ovoj skupini bila je zapošljivost i poduzetničke kompetencije (Irena Kiss, Vitomir Tafra, Mirko Smoljić, Efka Heder, Vitomir Begović, Dragan Stanković, Zdravko Tkalec). Uključeni su, također, prikazi obrazovanja za kvalitetu (Dragutin Funda) te važnost cjeloživotnog obrazovanja za europsku dimenziju odgojnog rada (Niko Tunjić).

Treća skupina se bavila stanjem i mogućnostima informalnog učenja odraslih. Najveći dio izlagača se usmjerio na korištenje novih tehnologija (Ivana Batarelo Kokić, Milan Matijević, Sanja Crnković, Ana Marija Budiselić Bistrović, Ivan Pogarčić). Uz to je naznačena važnost informalnog učenja za dvije ciljne skupine: roditelje djece s kroničnim bolestima (Mirjana Mavrak) i kreatore obrazovne politike (Tihomir Žiljak).

Na kraju, posljednja skupina je predstavila iskustva dobre prakse. To se odnosilo, prije svega, na iskustva iz različitih organizacija: Pučkog otvorenog učilišta (Jure Brižić, Predrag Čudina, Ana Globočnik Žunac, Ana Bubalo, Zoran Vlašić, Snježana Zbukvić Ožbolt, Olivera Jurković Majić), rezidencijalnog duhovnog centra (s. Berislava Mirjam Grabovac), knjižnica (Aleksandra Horvat i Dijana Machala,), gospodarske organizacije (Mira Grčić), organizacije za obrazovanje na daljinu (Dragana Kupres i Branka Vuk Koračak). Drugi dio autora se bavio iskustvima obrazovanja za zapošljivost (Arlin Gobo, Ljiljana Skendrović, Marina Gregurić, Ivana Sertić) i priznavanjem kvalifikacija (Brigita Klobučar). Osim samih izlaganja dragocjene su bile rasprave koje su uslijedile (formalne i neformalne), intervencije sudionika, od kojih su neke bila vriedan autorski doprinos (Nikola Pastuović).

Raznovrsnost izlaganja, broj sudionika kao i njihovo aktivno sudjelovanje ukazuju da je ova konferencija uspjela povezati andragošku zajednicu oko predložene teme. Konferencija u Šibeniku dotakla je gotovo sve dimenzije ovih problema neformalnog obrazovanja i informalnog učenja. Obuhvaćena su različita iskustva poučavanja, ciljne skupine, metode poučavanja i organizacijske mogućnosti. Različiti primjeri pokazuju važnost neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, neiskorištene mogućnosti i sposobnost organizatora da se prilagođavaju ciljnim skupinama i njihovim potrebama. Skup u Šibeniku je pokazao vitalnost andragoške zajednice koja je sposobna prilagođavati svoje djelovanje i u kriznim vremenima i u različitim okolnostima. Zbog toga je moguće definirati koncept cjeloživotnog učenja kao onaj krovni pristup koji ne polazi od različitosti formalnog, neformalno i informalnog učenja već od njihove komplementarnosti i usmjerenosti prema istim ciljevima uz korištenje različitih puteva.

Milan Matijević i Tihomir Žiljak

Introduction

Since 2002 Croatian Andragogy Society organizes every two years an international conference on adult education. This provides a rare opportunity for Croatian andragogists to regularly meet their colleagues both from Croatia and abroad, thus contributing to the development of this educational field. During these conferences, new scientific achievements in the field of adult education are presented and contemporary trends in adult education are discussed. In addition, conferences are places of stimulating encounters with the colleague-scientists from Croatia and other European countries. Three conferences have been held so far. After each conference the Conference Proceedings, containing all presentations, were published. The topic of the first conference in 2002 was 'Adult education and lifelong learning'. The second conference in 2004 had the topic 'Adult education – a key to 21st century'. The third conference was about 'Adult education for economy of knowledge'.

The conference in 2009 was focusing on the issues of non-formal adult education and informal adult learning. In the process of recognizing the value of lifelong learning as the dominant discourse in education, both non-formal and informal learning gain in importance. It is necessary to re-evaluate their andragogical particularities and possibilities for reaching educational objectives. The conferences provided an opportunity to present the research results gained so far in this area, to open some new theoretical question and to offer some new possibilities of andragogical work.

The conference was held in Šibenik in cooperation with the Agency for Adult Education and under the auspices of the Government of the Republic of Croatia. There were 96 participants from Slovenia, Bosnia and Herzegovina, Germany, Montenegro, Slovakia and Croatia. Apart from the representatives from universities and educational institutions, representatives from the Government of the Republic of Croatia, Agency for Adult Education, Regional Cooperation Council (successor of the Stability Pact for South Eastern Europe) as well as the representatives of local government and media were also participating in the conference.

The conference was divided into three thematic sections. The first section was dealing with the importance of non-formal education and informal learning in connections with the changes of adult educational system and educational reforms. In this section the experiences regarding the usage and regulation of non-formal adult education were presented, both from Croatia as well as from other countries (Wolfgang Müller-Comnichau, Alenka Buntić Rogić, Mile Dželalija, Sonja Kovačević, Marina Tatalović, Bojana Ćulum i Jasminka Ledić, Viola Tamášová, Janko Muršak, Marina Crnčić Sokol, Ivana Kostanjčar Suljada).

The second section was presenting the experiences and problems regarding implementation of programmes within non-formal education. In this section, the following topic was presented: the research about the attitudes of students and teachers towards

non-formal education and various uses of non-formal education in the context of higher education (Urška Gruden, Anita Klapan, Branko Rafajac, Nena Rončević, Amina Isanović, Sandra Bjelan, Lejla Kafedžić, Snježana Šušnjara, Božidar Kovačić, Patrizia Pošćić, Mile Pavlić, Nada Kačavenda Radić, Iva Radić). Other important issue in this section was employability and entrepreneurship competences (Irena Kiss, Vitomir Taffra, Mirko Smoljić, Efka Heder, Vitomir Begović, Dragan Stanković, Zdravko Tkalec). In addition, presentations were dealing with education for quality (Dragutin Funda), and the importance of lifelong learning for European dimension of pedagogical work.

The third section was dealing with the state and possibilities of adult informal learning. The largest part of presenters was focusing on the use of new technologies (Ivana Batarelo Kokić, Milan Matijević, Sanja Crnković, Ana Marija Budiselić Bistrotić, Ivan Pogarčić). In addition, the importance of informal education was emphasised for two target groups in particular: parents of the children with chronic diseases (Mirjana Mavrak) and creators of the educational policy (Tihomir Žiljak).

Finally, the last section presented the experiences of good practice. This primarily applied to experiences of various organisations: the Public Open University Zagreb (Jure Brižić, Predrag Čudina, Ana Globočnik Žunac, Ana Bubalo, Zoran Vlašić, Snježana Zbukvić Ožbolt, Olivera Jurković Majić), residential spiritual centre (Berislava Mirjam Grabovac), libraries (Aleksandra Horvat and Dijana Machala), commerce organisations (Mira Grčić), and organisations for distant learning (Dragana Kupres and Branka Vuk Koračak). Others dealt with their experiences with education for employability (Arlin Gobo, Ljiljana Skendrović, Marina Gregurić, Ivana Sertić) and acknowledgement of qualifications (Brigita Klobučar). Apart from the presentations, the discussions (formal and informal) were also valuable, as well as comments by the participants, among which were also those with valuable personal contribution (Nikola Pastuović).

The variety of presentations, the number of participants and their active participation, all point to the fact that this conference was a successful connector among the members of the andragogic community around the given topic. The conference in Sibenik was dealing with almost all dimensions of the issues of non-formal education and informal learning. It included various experiences in teaching, variety of target groups, teaching methods and organisational possibilities. Different examples show the importance of non-formal education and informal learning, unexplored possibilities and capabilities of the organisers to adapt to the target groups and their specific needs. The conference in Sibenik proved the vitality of the andragogic community, which is able to adapt its activities in the times of crisis and different circumstances. Consequently, it is possible to define the lifelong learning concept as an overall approach, which does not start with the differences between formal, non-formal and informal learning but emphasises their complementary effects and their direction towards the same goals by using different path-ways.

Milan Matijević and Tihomir Žiljak